

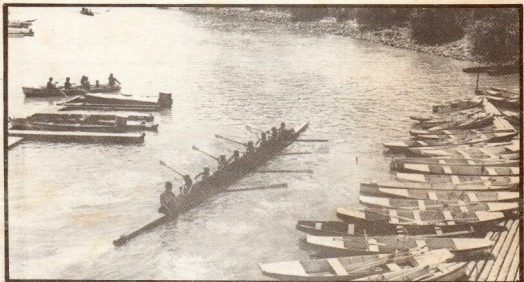
BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és környezetvédő lap

1991. szeptember

II. évfolyam 8. szám

Ára: 18,40 Ft

Kérdőjelek és remények

A BAJAI HONPOLGÁR JÖVŐJE

Áprilisban kézbesítési és nyomdai hibáinkért kértük olvasóink jóindulatú elnézését. Most ismét olvasóközönségünkhöz szólunk. Tudomásukra hozzuk, hogy kisebb-nagyobb megrázkódtatások után reményünk van a folyamatos megjelenésre.

Röviden számot adunk gondjainkról.

Lapunk előfizetői, példányszámainak vásárlói tapasztalhatták az utóbbi időkben a késéseket. Nem a szerzők, vagy a nyomda hibái miatt maradt el a hónap első napja helyett a nyilvánosság elé kerülés. Az augusztusra tervezett lapszám is elkészült időben. Mégsem láthatták, mert megsza-

kadt a megjelenés folyamata.

1989 decemberében nyomtattuk ki próbaszámunkat. Magot vetettünk ezzel, egy független, város és környezetvédő időszaki sajtótermék létehez. Nem anyagi érdekek vezettek bennünket az alapításban. Aztán 1990 februárjában napvilágot látott az első évfolyam első példánya, majd a második évfolyam következett mind ez ideig folyamatosan, csak az augusztusi maradt el. Formailag és tartalmában is némi változásokon esett át, a szerkesztőségben is történtek átalakulások. A megjelenésnek többféle zavaró mozzanata volt, elsősorban anyagi téren. A város önkormányzata méltányolta folyóiratunkat, anyagilag is támogatja kiadását, mert az egykor egyedüli kiadó — az Ortutay ÁMK — már nem tudta fedezni a költségeket. Nagy reményeket gerjesztett bennünk a BAJATON Kft. vállalása a társkiadásra és terjesztésre. Csakhamar azonban beletűtött a fogát az enyészet az anyagiakba. Vékonydongájú maradt már a remény is a megjelenésre. A lapterjesztés

pedig visszaesett, reklámja nem volt, kevesebben vásárolták, pedig sok pénzbe sem került. Már a kárörvendők huhogásait is hallottuk, vedlett fantáziájukkal egyesek halálhírt is terjesztették. Nem volt nyitkire, hogy csúszó-mászó hízelgéssel, vagy alázatos felkínálkozással keressünk támogatókat. Büszkén kerültük azt is, hogy hirdetésekkel teletűzdelve, könnyedén szerezzük meg a kiadáshoz szükséges pénzt. A szerkesztőség — de kiemelkedően a felelős kiadó — rendíthetetlen kitartással küzdött a jobb adottságok megteremtéséért, a lap léteért. A szerzők személyi tiszteltetdijait nem vették fel.

Végül is meg kellett teremteni a legfontosabb feltételeket egy új kiadóval társulva, teret engedve a reklámnak is. Így döntöttünk.

A legényegesebb anyagi feltételek megvannak, amelyeket alapítvány létrehozásával is erősíteni szeretnénk. Az Ortutay ÁMK mellé kiadónak társult a folytatás a 2. oldalon

folytatás az 1. oldalról

BAJAPRESS Kft. Kedvezményes áron támogatja szolgáltatásaival a lap megjelenését, megoldódott ezzel a szedés, a formakészítés, a nyomtatás és a terjesztés gondja is, mert a jövőben ezt a BAJAPRESS végzi. Lehetővé teszi a folyamatos előfizetést is. A Bácskai Kincses ingyenes közérdekű reklámújságjával együtt lapkihordóival eljuttatja az előfizetőknek. Anyagi hozzájárulásokkal segítik a megjelenést ebben az évben Baja Város Polgármesteri Hivatal, Alsó-Duna völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség, a BÁCŠHÚS Rt., a Bácska-Bütoripari Vállalat, az Épületasztalos és Faipari Vállalat és a Bajai Hűtőipari Vá-

llalat. A jövő évre is jelezték hasonló számú vállalatok, vállalkozók és magánszemélyek.

Végigtekintve sajtótermékünk történetét, tisztában vagyunk azzal, hogy nem tökéletes. Azt is tudjuk, hogy teljesen tökéletes lap, csak a képzeletben létezik, de meg akarunk felelni a bajaiak fokozott várakozásának. Ehhez van ötletünk, mondanivalónk. Kialakult már egy arca — amelynek alakítóit voltunk —, de szélesebb paletta kell. A múlt ismeretére, megszerettetésére továbbra is szükség van, mert a jelenkor tanulhat belőle. Az immár két éve elvetett mag gyümölcsét más úton is meg kell teremtenünk. Mai témákkal szükséges többet

foglalkoznunk. Szolgálnunk kell a közügyet, hazugság és kétszínűség nélkül. Azt is látjuk, hogy szerzői gárda bővítése elengedhetetlen.

Hangoztatott programunk volt, és van. Gyengéseinket jórészt ismerjük, törekedni akarunk a tartalom javítására. Hibáink bizonyára még lesznek, azok megítélésében előre is kérjük türelmüket. Reméljük, méltányolni fogják igekezettinket és nem lesz a Bajai Honpolgár érdemtelen támogatásukra. Bízunk abban is, hogy oldalunkra szegődnek új olvasók.

Bánáti Tibor
a szerkesztőbizottság elnöke

Levelet hozott a posta ?

BAJAI HONPOLGÁR Szerkesztőségének!

Baja

Az elmúlt hetek-hónapok folyamán több olyan külföldről — Canada, Franciaország, U.S.A., Ausztrália, Németország — érkezett levelet olvastam, melyekből egyhangúan kicsendült, hogy a BAJAI HONPOLGÁR e távoli országokban közkedvelt és szívesen olvasott folyóirattá vált.

Erről tanúskodik Borsodi József Franciaországból most érkezett levele, valamint Turáni László a közleményben az Önkormányzati ülésen elhangzott pozitív hangvételű felszólalása is.

Információim szerint a külfonba szakadt hazánk fiairól érdeklődéssel olvassák az elmúlt évtizedek történelméről szóló beszámolókat.

Borsodi József Bethencourtól írt levele is ezt bizonyítja, melyben a szovjet

hadbírósg által elítélt és meghalt bajai hadifoglyok névsorát ismerteti. Úgy gondolom, erre a levélre a nyilvánosság előtt válasznak kell, ugyanis „Ez is történelem” íráshoz fűzi megjegyzéseit.

Szeretném hangsúlyozni, hogy én csak a büntetésüket letöltött és Magyarországra hazatért sorsúldozottak névsorát közlitem. Azt lehetetlen megállapítani, hogy hányan lettek a Szovjetunióban elítélve és közülük hányan és kik haltak meg a kegyetlen rabszolgasorban.

Tudomásom van arról is, hogy még ma is él mintegy 10—15 ezer, a szovjet hadbírósg által elítélt magyar hadifoglyok a szibériai Gulag szigetcsoporton. Olyan volt hadifoglyok, akik a Gulag 7210 és 7225 számú lágeréből „szabadultak”, de sohasem jöhetnek haza Magyarországra.

Parancsszóra feleségül kellett venniük azokat az ugyancsak volt rab nőket, akiket számukra kijelöltek és mint orosz állampolgárok a rájuk erőszakolt orosz névvel élnek az említett két láger között számukra felépített városban MAGNITOVORSZK-ban és a volt munkahelyükön egy bányában dolgoznak.

Erről többet mondhatna el B.S.-né kaposvári lakos, aki 1986-ban és 1988-ban a helyszínen kísérelte „visszakapni” férjét (sajnos eredménytelenül). Most nem tudja, hogy özvegy, elvált vagy hajadon a családi állapota.

Tisztelettel
Dr. Vágvolgyi Ferenc

Egy családi vállalkozás története

VI. rész A háborús évek

A hatalmas világégésbe belesodródva a háború szörnyiségei eleinte szinte észrevétlenül, egy tolvaj lopózkodásával közelítették meg a családi vállalkozást.

Új helyen a Békei cég forgalma nagyon gyorsan növekedett, s nem is remélt méreteket ért el. Ebben természetesen az is

közrejátszott, hogy a német birodalmi hatás alá bukdacsoló kormányzati politika a zsidó kereskedőket eleinte a perifériára szorította, majd teljesen lehetetlenné tette.

A Lázárék és Majtinszkyék által végzett szolgáltatások kiesése a mi forgalmunkat is duzzasztotta.

Az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) számlájára készített szemüvegek és gyógyászati segédeszközöknek mi lettünk a kizárólagos szállítói.

A forgalom gyors növekedésében szerepe volt a háborús konjunktúrának is. A Békei házaspár ennek megfelelően egyre

folytatás a 3. oldalon

folytatás az 2. oldalról

nagyobb mennyiséget rendelt az üzlet áruiból. Az ország veszélyes lejtőre csúszó gazdasági életében a kereskedelem, érzékeny szeizmográfia különböző jeleivel, elsőként figyelmeztette a benne dolgozókat. A felszín alatt egyre nagyobb kátyúk keletkeztek:

A megrendelt áru nem érkezett meg határidőre, az áru mennyisége is csökkent. A jó minőségű és a keresett áruból csak akkor küldtek a nagykereskedők, ha a már hiánycikknek számító zsírral, vajjal, cukorral egyenlítették ki a számlát.

A jó minőségű árukból, amelyekből a nagykereskedelem és az ipar még korlátozás nélkül szállított, nagy készleteket halmoztunk fel.

A jénai Zeiss-Művekkel és a müncheni Rodenstock céggel apósomnak szoros, személyes üzleti kapcsolatai voltak. Telefonon történt megrendelésre a legkülönösebb szemhibát is korrigáló szemüveglencsét legkésőbb egy héten belül leszállította a Rodenstock cég. A jénai cég képviselője arról tárgyalt vele, hogy legyen a Baján létesítendő országos lera-
katuk képviselője. Békei Sándor aggályára — miszerint Baja nem a legmegfelelőbb hely erre —, csak azt válaszolta:

— *Lehet, hogy igaza van, de mi ismerjük Önt és munkásságát! Meggyőződésünk, hogy nem a hely számú, hanem a megfelelő ember!*

Mindez, — sajnos — a bekövetkező idők nagy változásai miatt nem következett be.

Az üzlet a növekvő forgalom ellenére is hamarosan annyira telítődött áruval, hogy a raktározás folyamatos gondot okozott. A már érzékelhető infláció miatt a gyorsan növekvő árbevételek csökkenő mértékben voltak tőkévé változtathatók. Az igazi gondot ez jelentette. A családi tanács sokat töprengett a jó megoldáson: arany? — amit elrabolhatnak; ház? — amit lebombázzhatnak, stb.

A lehetséges legjobb megoldásnak a föld vásárlása látszott: Békeiék Mátéházán hét hold területű szántóföldet vesznek.

Egy másik kedvező lehetőség is adódott: 1944 tavaszán a budapesti IBUSZ Gyorsárugyűjtő Vállalat bajai képviselőt keresett. A szabaddá vált vállalkozást apósom átvette, a meglévő kocsival és lovakkal: — Csinos 15, Nosztár 6 éves pej — serény, egészséges lovak voltak.

Az új vállalkozáshoz szükséges gazdasági épületeket a Szt.László utcai ház hátsó udvarában építették fel. A kirendeltség vezetését apósom rám bízta. A régebben Hirschpostának is nevezett bu-

dapesti vállalat a vidéki kereskedőknek és iparosoknak nyújtott szolgáltatást azzal, hogy a Budapesten vásárolt árut postacsomagokban átvette, központi telephelyén városonként rendezte, és jegyzék kíséretében vasúton a megfelelő helyre szállította. Ez a szolgáltatás megbízható és valóban gyors volt. Mi ezeket a kívánságokat is teljesíteni tudtuk. E magánvállalkozás jó működését az államosítás megszüntette. Így kerültem én és a felszerelés — az ötvenes években — a BELSPED-hez (Belföldi Szállítási Vállalat).

1944-ben a családi vállalkozás is a világégés közepébe került. Kinek előbb, kinek utóbb már csak egyetlen célja maradt, hogy maga és családja pusztta életét megőrizze. Szerencsésnek mondhatta magát az, aki ezt még szabad emberként, a sárga csillag vagy más megkülönböztetés nélkül tehetette.

Dr. Bernhart Sándor polgármester a kegyetlen zsidótörvényt és a Sztójay-kormány gyilkos rendeleteit hiába próbálta kivédeni a humánus pici zászlója alatt, erőfeszítései kudarcra voltak ítélve.

A szövetségesek légierije rendszeres berepüléseket végez és megkezdődik a főváros és a fontos ipari központok bombázása. Naponta hangzik fel a rádió hullámain: Bácska! Baja! Vigyázz! Légiveszély! — ugyanez német nyelven is: Achtung! Achtung! Lichtspiele! Krokodil gross, es kommen Nelken...

A liberátorok kötelékeinek dübörgésétől az ég is megremegett. Így húztak el fölöttünk menetrendszerűen és nagy magasságban, senkitől sem háborgatva. A Duna vezette őket Budapestre és hazafelé is ennek ezüst vonalához tartották magukat. Mindig hiánytalanul tértek vissza, egyetlen alkalmat kivéve: Gara-Hercegszántó térségében zuhant le egy — lelőték, vagy meghibásodott, nem emlékszem.

Június másodikán nagyon súlyos nap-pali légítámadás érte Budapestet. Ettől kezdve a bombázástól való félelem lidérce szorongatott bennünket. A szirénák egy hosszú jellel a légiveszélyt jelezték, majd a gépek közeledésével vijjogóvá vált hangjuk. Az utcák elnéptelenedtek, a hatóság szigorúan az óvóhelyekre parancsolta a lakosságot. Mi is, mint a többi kereskedő, lezártuk az üzletet. A Gyorsárugyűjtő kocsija szerencsére rendelkezésünkre állt, s a riadó előtt fölpackolva a családot és az üzleti alkalmazottakat, sikerült elhagyni a várost. Ezt egyszer-kétszer megismételtük, s miközben félelmünk megfakultak, mégis a városban éltük át a Duna-híd bombázásait. Édesapám látogatásunkra jöve már az átluggatott hidat találta, s a lefektetett deszkapalló-

kon a vasutasok segítették át. A második bombázás a déli órákban érte a hidat. A Budapestről visszatérő kötelékből hét bombázó kivált, Bátaszék irányába fordulva kört írtak le és a vasúti sín pár egyenes vonala fölött a híd felé repültek. Mi az udvaron láttuk, hogy felénk tartanak, kétség nem fért hozzá: ezek nekünk szánják vészes terhüket. Szaladtunk a nagymamánkért, hogy a pincébe tereljük őket, melyet ekkora már tábori ágyakkal és nádfotelokkal óvóhelyé alakítottunk át. Békei nagymamának már csak a pincében jutott eszébe, hogy mi lesz az ebéddel:

— *Jaj, Istenem! Oda fog égni, mert nem oltottam el a gázt!*

Tovább már nem mondhatta, mert megrendült alattunk a föld. A hatalmas robbanások egymásba torlódó dübörgésébe a bolthajtások is belereszkettek. Sápadt félelem ült az arcunkra, imafoszlányok haltak el a vértelen ajkakon.

A bombázás után az emberek, — szinte a város egész lakossága — gyalogosan vagy kerékpáron a hídhoz ment. A kecses, szép híd, amely büszkén ívelte át a nagy folyamot, meghalt, szétroncsolt testének csontváza vízbe szakadtan lógott. Könnyű ült az emberek szemében.

Mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a háború rémületes torzalakja mint pusztító monstrum gázol át rajtunk — és mi teljesen tehetetlenek vagyunk!

Augusztusban Rezső öcsémet a német egyenruhába bújtatott és a német hadserghez tartozó, de magyar nevű Hunyadi Páncélos Hadosztályba kényszerítették, én pedig szeptemberben megkaptam a *levante behívót*.

A behívásnak nem tettem eleget, és feleségemmel, Irénnel a Tolna megyei Hőgyész külterületén, Csicsóban élő szüleimhez menekültünk. Amikor az erőszakos elhurcolás veszélye csökkent, visszajöttünk Bajára.

Mint a hatalmas hangyaboly hangyáinak hosszan kígyózó sorai, úgy nyújtóztak végig a város utcáin a menekülők. A végeláthatatlan szekérkaravánban özönlő paraszti tömegek: a bácskai németek és a háború alatt a Bukovinából Bácskába csalogatott és ott "letelepített" székelyek. Mindannyian a szűkebb hazájukban féltelmetesnek ígérkező jövő előtt indultak el, azóta is egymással törődve, és a katonasággal egymást törve, menekültek az agyontömött, poros és csatakos, szeles, zimankós utakon.

Mindezek tudatában egyre nagyobb aggodalommal gondoltunk saját sorsunk várható alakulására. A nyilas hatalomátvétel után a front acélszörnyetege a sze-

gedi úton már közvetlenül is a várost fenyegette. Bizonyosságnak látszott, hogy a tízes frontvonal a Duna lesz, és a város el is pusztulhat.

A pusztai létünk került ekkor a mérleg serpenyőjébe. Megszületett a döntés: Csicsóba megyünk. Társzekerünkbe befogtuk két jó lovunkat, felraktuk ágyainkat, ruháinkat, s besoroltunk a menekülők áradatába.

Két nap múlva Édesanyámék és a csi-csói ház öltet bennünket.

A Mária-kegyhely mellett, a hársfák és a lankás domb ölében megbúvó ház még a háborítatlan békét várászolta körénk.

Apám lovával, a Reménnyel együtt, már háromra szaporodott a lovak száma, s így mi, fiatal férfiak, szinte naponta rendeztünk löversenyt a Kapos-menti nagyréten. A front közeledését nem érzékeltek, pedig naponta kutattuk távesővel a távoli részeket: mikor fedezzük fel a várhatóan rajtunk is áthaladó hadsereget.

Egyszerre csak — szinte észrevétlenül — ott termettek apró, szibériai lovakon, kozák sapkával a fejükön az orosz katonák. Többségük barátságosan viselkedett.

Így azután, 1944 december 8-án átvoztunk a front. Épségben megúsztuk, de lovainktól megszabadítottak ben-

nünket a Bajai Vörös Őrség katonái.

Öt nap múlva elindultunk haza. Gyalog, majd katonai teherautón Szekszárdig, onnan gyalogosan Bátáig, hogy azután csónakon tegyük meg az utat a Deák Ferenc zsílipig. December 16-án léphettük át ismét a Szt.László utcai otthonunk küszöbét.

Apósomat a bajai Vörös Őrség azonnal letartóztatta.

Gergely József

Ördög-üzés?

Általában szombat délutánokként éktelen dudakoncert veri fel a Béke tér környékének "csendjét". — Esküvő van — tudja mindenki. Hosszú, feldíszített

kocsisor vonul az úton, lassú menetben, a vezetők önfeladten nyomják a kürtöt, s a boldogító "igen" kimondása után háromszor megkerülik a Szentháromság szobrot. Régi szokás, hajdanán a fiúkerek vitték a násznépet, akkor a kocsisok az ostorral pattogtattak. Az ugyan nem volt olyan hangos, mint a autóduda, de a cél ugyanaz volt: a gonosz elűzése.

Általános emberi hiedelem, hogy minden új kezdetkor, legyen az új esztendő vagy születés, házasság, stb. a gonosz szellemek ugyancsak serények, és az embernek ajánlatos mindent megtenni elűzésükre. Ennek egyik hatásos módja a

zajkeltés, a láрма, kolompolás. Szokás ez karácsonykor, szilveszterkor (a városokban divatos trombitálás is ide tartozik), a "gulyafordítás", a húsvéti Pilátus-verés, hogy csak néhányat említsünk. A hagyományos lakodalmakban ugyancsak szokás volt az ostorpattogatás, régen a lövöldözés a levegőbe, a cseréptörés. Menekültek is a gonosz szellemek észnélkül.

A mágiás kör ugyancsak védelmet nyújt minden rontás ellen. Aki az ördög-üzés a boszorkányokkal veszély nélkül akar társalogni, az is éjjelkor, a kereszt-úton kört rajzol a porba, és annak köze-

folytatása a 5. oldalon

folytatás a 4. oldalról

pére áll. Ugyanígy hatásos, ha körbejárunk, ez az eredete a vallásos körmeneteknek is. A Szentháromság szobor megkerülésének is ez az értelme. Ha pedig háromszor tesszük, az még biztosabb, hisz a három ugyancsak mágiikus szám.

Hallgass Jenő, a bajai születésű szobrász, aki alkotó életét külföldön töltötte, egyik levelében azt írta, hogy keresztanyja a keresztelő után körbecsikázta vele a Szentháromságot. Ezek szerint valamikor nemcsak az esküvőhöz kapcsolódott ez a szokás.

Több évtizede iialgatom a lakodalmi dudálásokat. Egyre hangosabbak. Már nemcsak az esküvő után, hanem előtte is. A gonosz szellemek azonban vagy síltek, vagy megszokták a lármát. Mi mással magyarázható, hogy a válások száma emelkedik, és hogy a diszkók környékén nem csupa szerencsés, boldog ember lakik?

S.E.

A képviselő úr dilemmája

Cs. Kiss János csak állt a folyosón és sehogyan sem akaródzott bemennie az ülésterembe. Már kétszer is csöngettek, jelezvén a képviselőnek, hogy végetért a szünet, ő mégsem mozdult. Képtelen volt eldönteni, hogyan szavazzon. Egész éjjel ezen gondolkodott. Az asszony rá is morogt néhányszor, mondván, hogy "vagy próbálj meg aludni, vagy kelföl, mert addig-addig foglald, míg az én szememből is kivered az álmat". Hát jó, fölkel. Kiment a konyhába és az ablakon át bámulta a sötét utcát.

A fénének kellett elvállalnia ezt a képviselőiséget? Soha nem vágyott közszereplésre. Elvégezte a dolgát a gyárban, hazament és kész. Hetenként egyszer-kétszer betért a haverokkal a kocsmába egy üveg sörre, ennyi volt a társadalmi élete. No jó, néha fölállt a szakszervezeti gyűlésen meg a termelési értekezleteken, amikor már nagyon unta a sok süket dumát. A párttitkár akarta őket megtanítani esztétikán, aki még életében nem látott tíz méternél közelebből tokmányt... Bepör-

gött, jól kiosztotta a pasast. Nem is szolt az akkor semmit, csak hápogott, mint kacsa kukorica után. Hanem amikor megszűnt a gyári pártbizottság és kft. igazgató lett... rögtön tudta, kit kell áthelyezni a másik részlegbe.

Aztán megalakultak a városban a pártok. A fene tudja már, hányat hoztak össze nagy buzgalukban, hisz ha három ember találkozott a kocsmában, az már pártot alapított. Hozzá is jöttek a haverok; lépjen be. Dehogyan lép ő bármelyikbe is! Épp elege volt a párttitkárokból, meg a szakszervezeti atyáistenekből eddig is.

— Gondold meg, János! — uzsolták. Ezután egészen más világ lesz nálunk. Ezek a pártok bennünk képviselnek, nem a kommunizmust. Ha elég jelölő cédulát kapunk, meg az országgyűlési választásokon is indulhatunk. Most nem a népfront jelöli ki a képviselőket, hanem mi.

Nem lépett be egyik pártba se, de azért elment egy-két gyűlésre kíváncsiságból. S ha már ott volt, szolt néhány szót, és megkérdezte, amit nem értett. Előfordult, hogy sok mindent nem értett. Néha még meg is tapsolták.

Maga se értette, hogyan történt, az önkormányzati választások előtt följött hozzá a Molnár a második emeletről. Húsz éve dolgoztak együtt a gyárban, szinte egymás mellett. A lakótelepre is együtt költöztek, amikor átadták ezeket a panelházakat.

— Beszélgettünk a lakókkal itt a házban, meg a többi emberrel is az utcában — mondta. — Mi úgy gondoljuk, hogy téged jelöljünk képviselőnek az önkormányzatba. Vállald el, Jani!

— Engem, képviselőnek? — kacagott föl Cs. Kiss János. — A nagy pofámmal?

— Hát éppen azért, mert te el tudod mondani... szóval képviselni tudod az érdekeinket.

— És ugyan melyik párt színeiben gondolsz?

— Egyikben sem. Flügeltlen képviselőként.

Nem mondott igent. Igaz, határozott nemet sem. Csak annyit, hogy meg kell beszélnie a feleségével.

Az asszony először tiltakozott, mert ha megválasztják, alig lenne szabad estéje. Aztán egyre jobban megtetszett neki a gondolat, hogy képviselőnek lehet. Talán még a munkahelyén is jobban megbecsílnék, de az biztos, hogy a kolléganője, az a szemtelen kis fruska, kétszer is megmondta, hogyan tartsa borsot az orra alá. Talán még ki is rúgnák, hogy a képviselőnek asszonyság kedvében járjanak... Hanem ami még ennél is fontosabb, Janika

az idén végzi a nyolcadik osztályt. Megmondta az osztályfőnöke a szülői értekezleten, hogy túljelentkezés lesz a gimnáziumban. Nem árt, ha valaki szolt néhány keresetlen szót a gyerek érdekében. És ugyan ki protezsztálna egy esztélyes fiát? "Apád is drehas volt, te is jó leszel annak". Egészen más a helyzet, ha a papa képviselő. No de hát, ha nem, nem. Ilyesmire senkit se lehet kényszeríteni.

Egy heti gondolkodás után elvállalta a jelöltséget. Aztán ment minden, mint a karikacsapás. Molnárék mindent megszervezték helyette. Ő csak bement a jelölőgyűlésre, elmondta, hogy igazságot akar, mindenben, mindenki számára esélyegyenlőséget, meg azt, hogy az IKV, a karitsa ki tisztességesen a lépcsőházakat, ha már ilyen magasra emelték a lakbért. Megtapsolták, és alig akadt valaki, aki ne őt akarta volna képviselőnek.

A választás előtt kissé kényelmetlenül érezte magát, amikor minden második plakátról a saját képét látta visszacsakítani, de ezt is megszokta. Teljesen természetesnek találta, hogy ő győzött. Fel se merült benne, hogy másképp is végződhetett volna a dolog.

Az első ülésen megválasztották a polgármestert, egy fiatal szDSz-es pasast. Látásból ismerte, mert ugyan kit nem ismer az ember egy ilyen kis városban, de még két szót se váltott vele korábban. Ez is előre látható volt, ők voltak többségben, meg a FIDESZ-esek. Tiszta sor, hogy az alpolgármester meg FIDESZ-es lett. Csak az a frakcióharc zavarta. Bármiről kellett döntenük, előtte összeültek a frakciók. Akár a Parlamentben. No meg a bizottságok. Őt is beválasztották kettőbe. Egyik ülés a másikat követte. Éjszaka nyúló viták. Igaz, fizettek érte, de néha inkább visszaadta volna a pénzt, csak hazamehessen. Egy idő után ezt is megszokta. Ahhoz viszont föntartotta a jogát, hogy akkor is elmondja a saját véleményét, ha nem egyezik a bizottságával. Az elnök láthatóan megorrolt rá ezért, a választói viszont szerették.

Most mégis meg kellene íszni valahogy ezt a szavazást. Igaz, tartózkodhatna is, de nem lenne igazán jó megoldás. Talán ha elrontotta volna a gyomrát... igen, a hasmenés... végtére is...

No nézzük csak, miről is van szó! Az IKV-tól meg kell vonni a bérlakások kezelői jogát. Ezzel egyetért. A választói is ezt követelik évek óta. Csak az a bökkenő, mi lesz ezután? Ki szedi be a lakbért, ki takarítja a lépcsőházakat? Azt mondták a bizottsági ülésen, majd a lakók lakiklakitanak valamiféle új szervezetet. Rendben van, de nem kellett volna előbb velük is

megbeszélni a dolgot? Az elnök szerint majd arra is készítenek egy előterjesztést. Majd... Rendben van, de miért kell addig fölörgni valamit, amíg nincs helyette más?

Tavaly fölmérték a lakásokat az megkezdtek az eladásukat. A szomszéd utcában lakók többsége meg is vette valami kétszázötvenezerért. Most ezt is leállították. Mi lesz ezután? Azt beszélük, hogy fölemelik a lakások árát. Valóban igazságtalan, hogy egyesek másfél milliót fizettek ki az OTP-nek ugyanazért a lakásért, amit mások kétszázötvenezerért megvehettek. Aki megépíteni kényszerül, egy életen át nyúgheti az adósságát. No de a másik oldalról nézve nem ugyanolyan igazságtalanság az is, hogy ugyanazért a lakásért a multheti ár háromszorosát kérjük el attól, aki a jövő héten veszi meg? És mindez csupán azért, mert akkor nem került rá a sor? Az emberek máris arról pletykálnak, hogy a protekciók megkapták olcsón, a többiek meg bebedjenek bele az adósságba... Az ő lakását is fölmérték már másfél éve, azóta se jött ki az árajánlattal a kutya se. Most meg fizessen érte háromszoros árat? Disznóság! És ezt ő szavazza meg? No nem...

Újra megszólal a csengő, immár harmadszor. Bentől türelmetlenül fölharisan egy öblös férfigang: "megkérem a képviselőtársakat, fáradjanak a terembe, szavazás következik!"

Cs. Kiss János bizonytalanul indult el az ajtó felé, majd gyorsan megfordult és szapora léptekkel bevonult a mosdóba. Elmosolyodott, amikor meghallotta, hogy a szomszédos fürdőben is mocorog valaki. Várt egy ideig, majd meghúzta a fogantyút. A víz zuhogva ömlött az üres csészébe.

— Te is elrontottad a gyomrod? — szolt át a másik.

— El, a fene egye meg!... — válaszolt Cs. Kiss János. — Azt hiszem, ma már vissza se megyek.

T. Ágoston László

Könyvismertetés

Prokop Péter: Cseppkőbarlang

Az ÁRTÉR 1991/1 számában közölt "könyvelőzetes" után, nyár elején jelent meg Prokop Péter legújabb kötete, a Csánád Béla szerkesztette JEL Könyvek sorozatában. A Rómában megjelentetett kötetet követően a Budapesti Művészbarátok Egyesülete gondozta az első hazai kiadású Prokop-könyv megjelenését (Fügefák alól).

A papkét és festőművészként Baján is jól ismert Prokop Péter saját írásait az 1980-as évek közepétől rendezte önálló kötetekbe. Nyugodtan állíthatjuk, hogy Prokop Péter nemcsak festőként és grafikusként volt képes öntörvényű, mással össze nem téveszthető életművet létrehozni, hanem írásai is eredetiségét tükrözik. "Rómától Kalocsáig", vagy kicsit távolabban értelmezve "Itáliától Kalocsáig" terjednek legutóbbi két könyvének írásai, hiszen a "Fügefák alól" című könyvét így kezdte: "Úgy szeretem a fügefát, a férfikorom delén bemutatkozó kései ismerőst. A kötet legvégén pedig a bontásra írt kalocsa háztól búcsúzok... Szikrázó

olasz természeti képpel indítja legújabb kötetét is, és a végén megintcsak a Vajasparton köt ki, Kalocsán. És ami a kettő között megtölti a többszáz oldalt, az nem más, mint a szerző élményei, tapasztalatai, gondolatai, elmélkedései és csipkedései — a legváltozatosabb témaköröket érintve. Tömrő írások: a legrövidebbek mindössze egy mondatnyi, de a leghosszabbak is alig haladják meg a 3 oldalnyi terjedelmet. A Cseppkőbarlang Bajával kapcsolatos írásokat is tartalmaz: egy kiállítási megnyitószerződést (Három hajlam) és egy prédikációt (Péter Pál napján).

A könyvborítón színes önarkép látható, a szövegközi grafikák fekete-fehérek. Az ábraanyag végigkíséri a művészi pályát az 50-es évek természetű ábrázolási módjától a megtalált egyéni hangvételig.

A kötet végén függelékként megtalálhatjuk Prokop Péter eddigi kiállításainak, állandó bemutatónak és írásműveinek a jegyzékét is.

Schmidt Antal

Madeira - IV. Károly

1990. április 15. — vasárnap. Az erősen boros, alacsony felhőzettel borított Atlanti-óceán felett lassú siklással töri át a mélyekre festett skandináv utasszállító az egyre sűrűbb légrétegeket. Közledünk Santa Cruz repülőtérre, Santa Catarina felé. A virágok szigetének — Madeirának — fővárosától, Funchaltól 22 kilométerre fekszik. Ez a repülőtér a veszélyes leszállóhelyek közé tartozik a hegyes, meredek sziget déli oldalán, a nemzetközi méretektől messze elmaradó rövid kifutópályával (1800 m). Csak megfelelő géptípussal és nagysággal, valamint külön begyakorlott repülő személyzettel engedélyezett a leszállás. 5-600 méteren törjük át a felhőreget az óceán felett.

Éles fordulóval korigál a pilóta, és már "ülünk" is a fekete gurulópályán. Jól látom a leszállás irányában a cölöpökre épített rövid meghosszabbítást, mely inkább a repülési útnak ad helyet, amíg a tenger mélysége ezt megengedi.

A több mint öt óras légitút után itt vagyunk Madeira 57 km hosszú, 22 km széles szigetén. Ez a világ egyik legszebb helye — vizalatti vulkáni kitörés szülőtte — kedvező földrajzi helyzete és klimatikus viszonyainak köszönhetően. December, január, februárban, a magyar tél idején, itt 18-19 °C a koradélutáni hőmérséklet, ahol ilyenkor az orchideák virágoznak és a jakaranda fák halványkék-

folytatás a 7. oldalon

folytatás az 6. oldalról

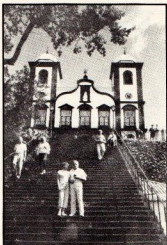
ken virágzó sora pompázik a fűtúvonalon.

Ez a kicsi sziget 740 km² területével (a Balaton 600 km²) 1419 óta mindig jelentős volt. A portugál Joao Gonzales Zarco fedezte fel a több szigetből álló, lakatlan csoportot. A teljesen erdővel borított legnagyobb szigetet ezután elnevezte Ilha de Madeira-nak, a fatörzsek szigetének. Azután Columbus látogatta meg, majd tengeri kalózok vették birtokukba. 60 éves spanyol uralom után 1662-ben megjelentek az angolok, akiknek érdeklődése mindinkább felébredt az akkor már ismert Madeira-bor irányában.

Amikor Napóleon 1807-ben elfoglalta Portugáliát, angol csapatok szállták meg, hogy védjék a szigetet. Napóleon azonban nem mint győztes hadvezér látta meg a fűchali kikötőt. Két hónappal második lemondása után, 1815. augusztusában a Szent Ilona szigete felé haladó hajó itt kötött ki Napóleonnal a fedélzetén, hogy élelmiszert és vizet vegyen fel. Csak az angol konzul jött a hajóra néhány üveg Madeira-borral.

A sors azonban nekünk, magyaroknak is juttatott részt az Atlanti-óceáni sziget történetéből. Az 1918-ban lemondott utolsó magyar király, IV. Károly ide száműzetett. Ide kényszerült jönni Zita királynéval együtt, ide, Madeira fővárosába, Funchalba. A nagy hegyekre támaszkodó öböl felett 545 méter magasan fekvő Monte közszégen lakott egy szerény, földszintes, a magyar fogalmak szerint vadászház-szerű építményben. Lenyűgöző kilátása volt a fővárosra, az öbölre és a végtelen Atlanti-óceánra.

A sors megengedte nekem — már kopaszodó, őszülő fejjel — hogy előjökjek ide egy hosszú életszakasz után, mely tulajdonképpen IV. Károlyral a nyolcadik évemben kezdődött és hatvanöt évvel később, 1990 áprilisában végződött. Apám vezetett ki — kis elemista koromban — egyszer a Dunára. Hosszú volt az út gyerekes lépéseimnek. A Károly király emlékművet fogjuk megnézni — mondta. Ezen a délutánon álltam először életemben az alacsony, kovácsoltvas kerítés előtt a bajai dunai rakparton levezető kölépesnél, és olvastuk a kötömbre helyezett emléktáblát: IV. Károly, Magyarország király, ezen a helyen állt utoljára magyar földön, mielőtt száműzetésbe ment. Szomorú hangulat fogott el. Gyermekes érzékenységgel sajnáltam a királyt. Angol monitorra szállt — nem tudott följebb menni az alacsony hid miatt — mondták. Aztán elfelejttem, gyorsan hangulatot váltott, gyermekes gondatlanságomban.

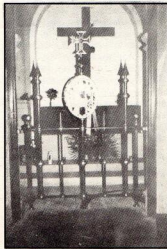
Múltak az évek, változtak az idők. Vándorbottal a kezemből 1956 után a bécsi kapucinus kriptában újra találkoztam a bajai dunaparti emlékekkel. Ott csak mécses jelezte, hogy IV. Károlyt nem itt helyezték örök nyugalomra. Sem akkor Baján, sem ott Bécsben, a homályos, szarkofágokkal és koporsókkal teli altemplomban, nem sejtettem, hogy még egyszer életemben találkozom vele! Találkozom a halott királlyal ott Madeirán, a fehér-barna, kéttornyú templomban.

Egyszerű Habsburg-vaskoporsó, fekete, mintha olajozva lenne. Dísz nélküli, vastelemből kivágott kereszt fekszik ráhegesztve a szögletes ládán. Kis kápolna-fülke a templomhajó baloldalán. Koszorú-

sávok különböző színekben. Egy magyar nemzetiszínű sávot is felfedezek. Régieknek látszanak. Fonnyadozó, még nemrégiben friss virágkoszorú, orchideák. Ekkor jut eszembe, pár hete volt a király elhunytának évfordulója. Tehát van, aki gondolozza a kápolnát, van, aki hoz friss virágot, vagy hozott a koporsóra. Fénykepek. Gyönyörű latin szövegű márvány emléktábla az aranyozott vasráccsal elzárt bejárat bal oldalán. A sekrestyésné szívesen mutatja a sekrestyében a falon függő, régi, egyszerű családi képeket, amikor mondom, hogy magyar vagyok. Jóllehet portugál asszony. Gondolataim száguldoznak, érzéseim változóak, lehangolt vagyok. Nehéz egy ilyen látogatás. Tehát itt vagyok az alig 35 évesen meghalt utolsó magyar királynál, az Igreja de Nossa Senhora do Monte — a Hegyi Madonna templomában. A templom előtti meredek lépcsőfokon egy angol hölgy feleségemmel együtt lefényképez.

Többörször angol nyelvű érdeklődésünkre megtudjuk egy taxistól, hogy merre van a Quinta Gordon — a ház, ahol Károly lakott. Közel van, kb. 300 méterre. Nagy vaskapu. Néhány portugál gyerek felajánlja, hogy bevezet bennünket. Lássan emlékedő, köves út, magas fenyő és lombhullató fák, gardénia-bokrok és papagájvirágok. Elhagytam, ajtó-ablak nélküli kis épület a bejárat kapujánál. Az őrség lehetett ott. Mindent benőtt a gaz, a küszönövény. A lassan balra forduló főút oldalában kis forrás-zuhant hangját hallom, de nem látom, olyan sűrűn benőtt a növényzet. Nagy, sárga, piros tetős épületet pillantok meg — szögletes, egy-szintes, magas ablakkal. A hátsó részen, betört színes üvegablakon fejemet bedugva a kis kápolnát látom, mint egy lakószoba, kis kórssal. Az ottl előtt két imazsámoly, jó állapotban, egymás mellett. Nedves, dohos levegő áramlik ki a betört ablakon. Minden elhanyagolt, hull a vakolat, de a tető szögletig meg van tartva. A kis főbejárat elé érek. Zárt ajtó, megkopott hulló festékekkel. Jobbra nehezen olvasható tábla. A betűk vésetéből eltűnt a festék.

Tudomásunkra hozza, hogy itt élt és halt meg Károly király. A szöveg latin. Nagyon furcsa, szinte útterszerű érzés olvasni: Imperator, Rex Hungariae. Valamikor gyönyörű díszpark lehetett itt. Óvatosan lépegetek az elhagyott, benőtt utakon, az egykori dísznövények között. Megeskonkított, szép — a régi Kálvin téri szökőkútira emlékeztető — kb. 2,5 m magas, lányalakú szökőkút áll elhagyottan a kis szögletes, ajtó-ablak nélküli pavilon felé vezető úton. Ez az épület kis lélató

Funchal Monte. IV. Károly koporsója

— minden irányban nyílásokkal. Vakolat lehullva, lehangelő látvány. Átmérője kb. 3 m lehet. A beteg király sokat tartózkodott itt. Pazar kilátás a közel 600 m mélyben fekvő városra, és a tündöklő kék tengerre. A levegő illatos és tiszta. Apró gyíkok szaladgálnak. Szomorú vagyok.

Megyünk a kijárat felé. Vajon mit érzett, milyen gondolatai lehettek az utolsó magyar királynak itt, idegenben, végtelenül messze Bécsből, Budapestől — Bajától? Voltam Afrika földjén, Elő-Ázsiában, fenn a magas Északon élek több mint harminc éve — de a távolságérzés itt nagyobb. Itt Európától, a kontinensről vagyok távol, hiszen Portugáliától több mint 1000 kilométerre van. Onnan

pedig Magyarország? Ez egy új távolságérzés. Ezt érezhette a fiatal király is, száműzés, súlyos tüdőbeteg, összeomlott jövővel, reménytelenül. Felelemek egy lecsott nagy fenýtöböz — ma itt van vitrinemben — hazahoztam Malmöbe.

Isten veled Funchal, Madeira, IV. Károly — életem kísérője — talán egyszer visszajövök még!

Az alumínium madár csak félig töltött tartályokkal startol, hogy el tudjon emelkedni a rossz reptérrel, a csodálatos szertegeltűnik, mi pedig elérjük Európa partját, Portóban újra tankolunk.

Wagner Károly Andor
Malmö

Wagner Károly úr hajai születésű gépészmérnök, jelenleg Malmöben él. A második világháború idején repülésszéként szolgált a magyar hadseregben; a délt kalandjai egy részéről áprilisi és májusi számunkban írtunk. Olvasója lapunknak, és ezáltal ő keresen fel bennünket levelével, melyben azokról az élményekről számol be, melyeket egy éve élt át az utolsó magyar király száműzetésének színhelyén.

A bátmonostori kolostor rövid (időrendi) története

A hely leírása:

Az ezredfordulón a Duna egyik nagy baloldali mellékága (a Kalocsa feletti) Foktöről kiindulva Bezdánál ömlött vissza a Dunába, és a Vajas nevet viselte. (Egyes leírás még ma is fellelhető!) A Dunával párhuzamosan haladó "Nagy Hadiút" a Budával szemben lévő Pestről indult ki és Grebecen (Bátmonostor valószínű előző neve), majd Péterváradon át Belgrádra vezetett. Grebec-Bátmonostor községénél, mely akkor a Vajas partján feküdt, keresztelte a kelet-nyugati irányú "Selyem Út" (az irodalomban Káliz-út néven szerepel), mely Kinából kiindulva Magyarországon át vezetve Észak-Olaszországban végződtött.

E fontos helyet — ahol a XI. században már erős földvár állott — a XII. sz. végén a magyar király a Becsegergely nemzetiségű Both Bihar megyei ispánnak adományozta. (E terület a magyar honfoglalás előtt Salanus — magyarul Zalán — szláv király birodalmához tartozott.)

Both ispán 1192-ben kolostort kezdett építeni a kapott birtokon. A felépült kolostor és kolostortemplom a későbbiek folyamán többször is szerepet játszik mind a magyar, mind a szerb nép életében. Történetét két részre oszthatjuk: 1. a bátmonostori kolostor római-katolikus korszaka (1193-1526-ig), 2. a bátmonostori (Mali Manasztir-i) kolostor szerbpravoszláv korszaka (1526-1723-ig).

A bátmonostori kolostor római-katolikus korszakának rövid áttekintése:

A kolostor és a hozzá tartozó templom román stílusban épült fel (ezt a Henszlmann-Haynald féle ásatások 1871-ben igazolták), és ott bencés szerzetesek éltek. A kolostortól mintegy ötven méterre volt az uraság kastélya. (Ezt Biczó Piroksa 1987-es feltáró ásatása igazolta). A kolostort és templomot a környékkel együtt feldúlták 1241-ben a tatárok, akik egész Magyarországot végigpusztították a Muhi csatavesztés után. 1345-ben 12 ágostonrendi szerzetes telepedett meg a kolostorban, s a kolostortemplomát a "Boldogság Szűzről" nevezték el. (A tatárdúlás nyomait Köhegyi Mihály 1966-os ásatásai tisztázták, tárták fel.) 1514-ben a Dózsa György-féle keresztesháború, illetve, ahogy a történelem emlegeti: a parasztlázadás alkalmával Dózsa délvédeli seregei és Sziljanovics szerb despotja (a dunai naszádosok vezére) csapatai dúlják fel a kolostort és környékét. A lázadás leverése után a kolostor újjáépült, gót stílusban. (Ezt ugyancsak a Henszlmann-féle ásatások tisztázták 1871-ben) 1526-ban, a mohácsi vész után, a török dúlja fel a kolostort és vidékét, s a katolikus domináns szerzetesek végleg elhagyják a kolostort.

A Mali Manasztir-i (Bátmonostor) kolostor szerbpravoszláv korszaka:

A Kalocsai Érsekség 1880. évi Schematizmusa említi — közelebbi évszám

nélkül — hogy a bátmonostori kolostor a szerzetesek a török hódoltság idején elhagyták, s ott szerb kalugyrek telepedtek meg. A bátmonostori katolikus plébánia "Házitörténete" (Historia Domus) őrzi Török Vincze plébános 1967-es levelét, a zirci cisztercita apátság levéltárával, miszerint ott található írásbeli adat arról, hogy a szerb kalugyrek mindjárt a török (1526 évi) elvonulása után ott megtelepedtek és a kolostort rendbehozták. 1527/28-ben Cserni Iván (Crni Jovan) a "Fekete (Nenad) Cár" szerb hadai pusztították a törökök által már úgys feldúlt és éppen éledő Bácskát, így a bátmonostori kolostort is.

E cikk szerzőjével Gálity V. Lyubinkó volt herecszántói esperes közelebb még az ötvenes években a szerb Schematizmus alapján, hogy 1541-ben a Budai másodszer is elfoglaló török sereg a Pest-Solt-Pétervárad-Belgrádi hadiúton haladt hazafelé (Bátmonostor környékén kb. augusztus-szeptember elején vonulhattak át), és Bátmonostoron "meglepték" a szerzeteseket. Egyet — aki éppen misézett — (mivel a misét megszakítani nem lehet!) az oltár előtt mérszáraltak le, a többi a Vajas-menti nádasokban Baja irányába menekült. Baja-Bátmonostor között félúton, a mai Vodicánál érték utol őket az öldökök, s itt 7-8 szerzetest színtlen felkoncoltak. (Más verzió szerint itt állítottak csapdát a nádasokból az útra kimerészkedő menekülőknek, s végeztek velük.) A török had elvonulával az elő-merészkedő környékbeli rációk eltemeték a szerzeteseket, ott helyben. (E hely azóta szerbpravoszláv búcsújáráhely, búcsója augusztusban, Preobrazenjén napján van.)

A kolostorban újra megtelepedtek a Bazilita rendi szerb szerzetesek, s a leírások szerint az 1690-es Nagy Szerb Népnem

folytatás a 8. oldalról

vándorlás (Velika Seoba Srba) alkalmával a Magyarországra császári-királyi pántessel érkező és tőle sok kiváltságot kapott szerbségnek a Felső-Bácskában fontos irányító, kulturális és szerb nemzeti központja volt, vallási tevékenysége (szentségek kiszolgáltatása, kolostori iskoláztatás, egyházi hitoktatás) mellett.

A Rákóczi-féle szabadsághozgalmak (1703-1711) kezdetén a bácskai szerbség a fejedelmi csapatokkal rokonszervezett, de egy félreértés folytán — családokozva a fejedelme ígéretében — a császár-királyi pártjára álltak. Ettől kezdve — a leírások szerint — a tatárok és törökök kegyetlenségeit felülmúló tettekkel és cselekedetekkel irritáltak egymást magyarok és szerbek. Így egy alkalommal Esterházi Antal kuruc talpsai (gyalogosai) kocsiakra ülven megtámadták a felsőbácskai szerbség irányító központjának számító bátonmonostori "Átváltozás" ("Preobraszenje")-nak nevezett szerbpravoszláv kolostorát is. A szerzeteseket a kolostorban felkoncolták, a nádasokba menekült népre a nádasokat rágyújtották. (Rákóczi írja emlékirataiban: "A megremült rákok mindenfelé menekültek, a micink vadászatot tartottak a mocsarakban és rájuk gyújtottak a nádasokat, ahová visszavonultak... Éreztem, hogy ez a vállalkozás nem nagy becsületet szerez nekem...") Az eseményekről Darva Ferenc kuruc főhadnagy a következő jelentést küldte a kecskeméti "Érdemes Tanácsnak": "Mi az egész Bácsországnak a Dunán-Tiszán innen lévő (azaz: Duna-Tisza közli — a szerző) nagy roppant helyeket összeégettük". (Ekkor pusztították el a kurucok a bajai Szt. György templomot, mely soha többé nem lett felépítve, ma már a helyét sem tudjuk, s ekkor rongálták meg a másik két bajai szerb templomot is.) Az 1702-es — török kor utáni első bácskai szerbpravoszláv — összeírás szerint Baja főesperesi székhely volt, 3 bajai templommal, s hozzátartozott 11 környéki községben élő szerbpravoszláv lakosság, de tudomásunk szerint csak Dávodon és Kulán volt szerb templom. A főesperes hatáskörébe természetesen a kolostor is nem tartozik, s így a bajai szerbpravoszláv vonatkozású adatok között a kolostorra vonatkozókat nem találhatunk! A harcok elültével (a szatmári békekötés után) a környék szerb lakossága visszatér elpusztított otthonába, s visszatérnek a szerzetesek is kolostorukba.

1715-ben és 1720-ban a császár-királyi rendeltetésre adókövetés céljából a Bácskában is végeznek összeírásokat, majd adókat vetnek ki, így a bátonmonostori szerbek-

re is, akik hiába hivatkoznak addigi adómentességükre. 1722-ben Baján (mint volt szerb vajdasági székhelyen) a felsőbácskai szerbek nagygyűlést tartanak, s kiváltságaik tiszteltbentartását (adóok eltörlését) kéri az Udvari Kamarától. Eredményt azonban nem érnek el. Emiatt 1723-ban a bátonmonostori szerb lakosság átköltözik Rigyiczára és Sztanislyre (helyükbe bunyevácokat és magyarokat telepítenek) és velük egyidejűleg a szerzetesek is elhagyják a kolostort.

Az elhagyott kolostor pusztulásnak indul, mivel időközben a falut is áttelepítik valamivel távolabbi, magaslati helyre, ahol biztonságosabb az élet az eddigi árvizek miatt. 1761-ben az Udvari Kamara a kolostort és a templomot felrobbanttatja, köveinek elhordása templom (bátonmonostori új templom, a garai és vaskúti katolikus templomok), és házépítésekhez megkezdődik. Megemlíthető, hogy leírások szerint a kolostortemplom egy szépen faragott kőve, mely az "Átváltozás" jelét ábrázolta, a bátonmonostori új templom

sekretyéjébe, míg néhány kő ablakkerete a templomtorony portáljába (ma is láthatók) lettek beépítve. A régi község, urasági kastély, kolostor és kolostori templom romjai betemetődtek, s helyükkel ma már csak dűlő-név (Pustafalu, Ómonostora, Ófalu) jelzi.

Bátonmonostor község 1864. évi adat-szolgáltatásában ez olvasható a kolostorra vonatkozóan: "Ezen kolostor volt a görög nem egyesült egyház birtokában is, de hogy miképpen jutott (oda) arról bizonyosat nem tudni, annyi azonban áll, hogy e romok helyére Úr színe változása napján számos g. n. e. vallásúak látogattak, s egész éjjelen át az ájtatosságait végezték".

Dr. Lovas György

(Megjegyzés: a szerző e cikk elkészítésekor Gállyi László volt hercegzsámbó alispérés szobeli közelítő, Pesty Frigyesnek a múlt század végi összeírásait e helységről, valamint dr. Végvári Ferenc kéziratát (Bátonmonostor község monográfiája 1945-ig) használta fel.

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

Girk György

(1793-1868)

Girk György 1793. április 22-én született, Baján. Négy éves korában szülővárosában kezdett iskolába járni. Rövid idő alatt megtanult olvasni.

A bajai gimnázium ösbe, az úgynevezett kiscsigimnáziumba járt, elvégezte az alsó osztályokat. A szülők azért kezdték el taníttatni, hogy később támaszuk legyen, de tanulásának folytatása anyagi nehézségekbe ütközött. Valamilyen mesterséget kellett volna választania, de ettől vonakodott. Szerencséjére pártfogója akadt, a kalocsai Katona István kanonok, a neves historikus személyében, aki felkarolta és megserette vele a történelmet. Segítségével Kalocsán 1807-ig elvégezhetette a gimnázium felső osztályait.

Ezek után Győrbe került, ahol filozófiai tanulmányokat folytatott. Ott is nagy szorgalommal igyekezett elsajátítani az ismereteket, mint a gimnáziumban. Olyan buzgó volt a tanulásban, hogy az 1809. június 14-i győri csata idején — amely a napóleoni háborúk egyetlen Magyarországon vívott ütközete volt — a csatazajtól sem zavartatta magát.

Még ebben az évben, tizenhatévesen, Kalocsára került szemnázumi növendéknek és december 23-án tonzúrára bocsátották. 1810-ben a négy alsó fokozat-

Különösen idegenszerű, kivételesen ritka neve volt az egykori pécsi püspöknek, a kiváló egyházi tudósnak, írónak és szónoknak. Létezett egy Girejek tatár káni dinasztia — alapítója Hadzsiz-Girej volt —, lehet, hogy ősei az 1241 évi tatár betörés idején jöttek országunkba, és hajdan meggyökeresedtek nálunk egyik lezármasztottjuk? De az is lehet, hogy a név német eredetű?

Városunk nagy szülöttének apja Girk Márton halászmester volt, anyja Pintér Anna. Baján, a Hentes utca 3 számú házában laktak. Ez az utca valamikor a főpapról volt elnevezve. Ma Zalka Máté nevét viseli. Négy gyermekük született. József, kalaposmesterséget folytatott. Katalin, Lakner Mihálynak lett a hitvese. Annát, Weisz Mihály vette feleségül.

tot is felvette. Tanulmányait kitünő eredménnyel végezte. Fiatal kora miatt még nem szenteltették fel, ezért 1811-ben Pestre, a központi teológiai szeminárium-ba küldték, ahol elmélyedhetett a szent tudományokban. 1815. augusztus 21-én doktorizált a teológiai tudományokból.

1815. október 29-én szentelték áldozópappá és besorolták a presbiterek közé. November 5-én, Szent Imre ünnepén, megtartotta első miséjét Baján.

Bácsokodra helyezték segédlelkésznek, három hónap múlva pedig Magyar-kanizsára. 1816. áprilisában behívták az egyházmegye központjába, ahol a papnövendékek felügyelője lett és a papi szeminárium élén helyettes tanárként teológiai tanulmányokat is folytatott. 1819-ben lett a történelem és az egyházjog rendes tanára.

A kalocsai érseki jegyzőkönyvek 1819-1828 között, bőséges adatokkal tanúsítják, hogy mennyire kitűnt az egyházjogi és teológiai tudományok terén, valamint a szegények támogatójaként és a házasság intézményének védőjeként.

1822-ben Klobusitzky Péter kalocsai érsekhez került a fiatal tanár, aki megsejthette benne jövőbeni támaszát. 1827-ben kanonoknak jelölték és ugyanabban az évben, december 7-én ifjabb mesterkanonokká és kanonoki teológussá léptették elő. Két évig tanította a dogmatikát, majd 1829. október 23-án tiszai főesperessé nevezték ki. 1830. január 30-án foglalta el ezt a beosztást. Előtt kezdve a kalocsai káptalan összes fontos hivatali tiszttségére fokozatosan előlépett, a velejáró javadalmakkal.

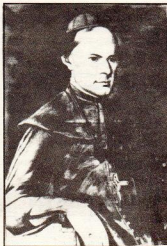
1833. novemberében kanonoki minőségében az idős érsek mellé rendelték. 1831. december 23-án bácsi főesperes lett; 1835. március 19-én a "S. Gregorii de Colocza" apátja címet kapja. 1837. augusztus 30-án a székesegyházi főesperes lett. 1838. február 15-én kinevezték a "S. Pauli de Bács" prépostjává és ugyanabban az évben címzetes püspöknek nevezi ki a pápa.

1839-ben az egyházmegyei főkörmányzó segédje, érsek helyettes lett. 1840. július 1-jén káptalani kántorságra jelölték. 1843. március 2-án felolvasó kanonokká léptették elő, mert 1843. július 2-én meghalt Klobusitzky érsek. A székiüressé idejére, a káptalan egyhangú szavazatával, káptalan helynökké választották.

Gróf Nádasdy Ferenc érsek főpásztor-sága mellett, mivel annak látása meggyöngyölt, gyakran helyettesítette a feladatokat. Innen származott az a mondás, hogy "Girk az öreg Klobusitzkynek botja, és Nádasdy szemének bogara".

1848-ban nagypréposttá, majd Nádasdy halála után, 1851. július 22-én, ugyancsak őt választották meg a káptalan helynökévé. Amikor 1852-ben Kunszt József lett Kalocsán az érsek, harmadszor is általános helynökké választották, mely tiszttségét pécsi püspökségéig viselte.

1852. szeptember 4-én pécsi püspökké nevezték ki a pápa és a király. 1853. március 10-én hirdették ki székfoglalást és szentelték fel ünnepélyes keretek között.

Papságával való közösségvállalását 1858-ban a "Coronae aureae" kezdetű pástorlevelével erősítette. Ugyanebben az évben lelkipraktikákat szervezett. 1863-ban egyházmegyei zsinatot hívott össze. Határozatait minden plébánia számára közzétette. Ebben az évben adta ki a "Manuale Sacerdotum" című imakönyvet, papjai lelki épülésére. Gyakran látogatta meg a vallási szertartásoknál végző fiatal egyházi személyeket, és papnövendékeit is buzdította. Annak érdekében, hogy az egyházi fegyelmet a szemináriumokban vidámabbá tegye, gyermekszemináriumot hozott létre 1860-ban. Céljaira házat vásárolt, és berendezte saját javaiból. 1855-ben gondoskodott arról, hogy az apácák a kórházakban is segítséget nyújtsanak a betegeknek. Missziókat szervezett. A jezsuiták révén németet és délszlávot, a ferencesek által Pécsért magyar nyelvet. Kétszer — bérmlással egybekötve — meglátogatta egész egyházmegyéjét. Új plébániákat létesített nyolc lakóhelyen. 1856-ban visszaállította a tanfőképző iskolát, fenntartását anyagilag is segítve. 1865-ben jogi tanulmányok céljára licumot létesített, anyagi támogatásával. Felemelte a káplánok honoráriu-

mát, gondja volt arra is, hogy egyházmegyéje érdemes papjai számára alapot hozzon létre. Apácarendet honosított meg, stb.

Sokat adományozott különböző célokra. Pl. a Magyar Tudományok Akadémiának, apácarend alapítására, tanítóképzésre, de még hadászati költségekre is. A bajai gimnáziumnak 1.050 pengő forintot ajándékozott.

Érdemei elismerésül 1863-ban a király valószínű belső titkos tanácsosává nevezte ki, és kiténtette vaskoronával ékesített I. osztályú lovag fokozattal. 1865-ben ötvenéves papi jubileumán IX. Pius pápa a Szentcsék főpapjává, pápai trónálló püspökké, róma gróffá nevezte ki. Ekkor tartotta aranymiséjét Pécsen.

Ragyogó papi előmenetele végén, hajlott korában, betegeskedett, a budai ferencesek kolostorában lakott, mert főpapi rangja révén részt vett Budán az országgyűlésen. 1868. november 24-én, 76 éves korában, a déli harangzó idején halt meg Budán, püspökké szentelésének harmincadik évfordulója előtti napon. Holttestét vasúton Pécsre szállították, és ott temették el november 30-án a püspöki kriptába.

Életében nagy volt az egyszerű, szegény bajai halázmester fia. Feddhetetlen életű, aki tehetsége és tudása révén óriási egyházi karriert ért el. Halálában is, mert nagy vagyon — 270.000 pengő forint örökséget — hagyott hátra. Végredeleltek 32. pontjában így rendelkezett: "A hátrahagyott vagyonomat, mely az örökhagyás, a temetési költségek, valamint egyéb terhek után még megmarad, kérem, hogy három egyenlő részre osszák. Az első rész az egyházmegyei alap javára szolgáljon és a pécsi egyházmegye szükségleteinek fedezésére. A második rész legyen a visszatérő szegényeké, főképp az egyházmegyében élő nyomorultaké; ami pedig a megyeszékhelyen összegyűlik, részint becsés alapján a püspök ítélete szerint az említett célra, részint, ha a szék üres, akkor az 5. pont értelmében kell eljárni. Végül a harmadik rész szálljon rokonaimra."

Szüleit és rokonait még életében segítette, halála után a hagyaték egyharmada — 90 ezer pengő forint — három testvérének gyermekei között osztott meg.

Lakner István bajai városi főszámvőnek anyai nagynyja volt a néhai püspök testvére, Weisz Mihályné, született Girk Anna. Lakner, a ház egykori tulajdonosa egy kis emléktáblát készített a szülőházra, amelyen ez állt: "Itt született

folytatás a 10. oldalról

belső titkos tanácsos GÍRK GYÖRGY pápai trónálló, pécsi püspök, 1793-1868. Rokoni kapcsolatból megörökölte Lakner István városi főszámvevő."

A házat lebontották, helyén emeletes ház áll. Az emléktáblának nyoma veszett. Az utca házszámzását is megváltoztatták.

A Lakner unokák, a bajai dr. Örkényi Miklós és a soproni Tessényi István örzik sikeres egyházi pályát befutó rokonuk emlékét. Az egyik unokánál, illetve déd-

unokánál vannak Sopronban a róla készült festmények. Lacza Endre festőművész Kalocsán 1848-ban készített róla egy olajfestményt. A másik — amelynek reprodukcióját közöljük — ismeretlen festő műve, pécsi püspök korában ábrázolja.

Gírk György művei: beszédei, levelei stb. nyomtatásban is megjelentek.

Bándri Tibor

70 éve szűnt meg...

70 éve szűnt meg Baján az 1695-1921 között létezett szerbpravoszláv egyházközségi elemi iskola

A XIII. századtól kezdve bunyevác konventuális minoriták (lazább rendtartású ferencesek), majd a XVI. századtól kezdve obszerváns (szigorúbb rendszabályok szerint élő) ferencesek voltak Baján,

akik elemi iskolát tartottak fenn, a tanítási nyelv a horvát volt.

1660 — 1666 között Evlia Cselebi török történetíró és várfundáló (műszaki felmérő) kétszer is megfordult Baján és a török-kori várunknak szép leírását adva említte többek között, hogy 1 elemi iskola is van. (Közelebbit — tanítási nyelv, stb. — sajnos

nem közöl, de mivel az akkori leírások szerint Szabadka és Zombor mellett Baja is "szerb katonaváros" volt, a tanítás nyelve is feltehetően délszláv nyelvű lehetett.)

A török felszabadító háborúk után Baja 1691 — 1695 között szerb vajdasági székhely volt, élén Monastery János császári tábornok alvajdával. Az itt élő (törökök elvonulása után ittmaradt) szerb-ségnek 3 egyházközsége volt, feltételezhető, hogy volt elemi iskolájuk is, ahol abban az időben általában a subdiskonok tanítottak.

A legrégebb (magyar) források az 1695-ös évtől említik a bajai szerbpravoszláv elemi iskolát. Legelső tanítók egyike, aki név szerint említve van, Mosonovity Miklós, s "a tanulók írnak, olvasnak, de alig látogatják az iskolát. A tanító fizetése is nyomortűs: 30-40 forint évente, hozzá 10 pozsonyi mérő búza, néhány font só és gyertya".

Az 1699, az 1715 és 1720 évi (adózás szempontjából történő) összeírások szerint a város lakosainak döntő többsége szerb. Még az 1754 évi összeírások (2 egyházközségben, összesen 156 házban, összesen 903 szerb lélek) alapján is következtethetünk az elemistakori iskolások számára.

Baja
Polgári iskola

A XVIII. század közepétől kezdve a szerbesség lélekszáma Baján csökkenni kezdett. Egy 1767-es rendelet úgy intézkedik, hogy Baján csak minden harmadik évben legyen a bíró szerb, s a tanács tagoknak szintén egyharmada, de ők minden évben.

1790-ben a kir. helytartótanács (Buda) elrendeli, hogy a bajai gör. kel. egyházközségi elemi iskola tanítójának fizetése a mindenkor katolikus tanítói fizetéssel legyen egyenlő, s azt a város pénztárából fizessék ki.

1795-ben (aug. 16.) a katolikus temetői Szt. Rókus kápolna megszentelésére a városból körmenet indult, s a leírás szerint: "a szerb iskolások csendben lépkedtek Sztójánovity Miklós diakonus vezetésével", a névszerint is említett pópák és szerb szenátorok után, csatlakozva a katolikus egyházak képviselőihez.

1829-ben a városi utcák az addigi szerb vagy német elnevezés és felírat helyett magyar nyelvű elnevezéseket és feliratokat (utcanév táblák) kapnak, valamint a tanács elrendeli, hogy az éjjeliőrök magyar és ne szerb nyelven tegyék közre hirdeteiket. (Ezétől a katolikus templomban a nép magyarul énekel — kivéve a ferencrendi plébánia "bunyevác miséit" — és az iskolai oktatás a városi iskolákban magyar nyelven történik.

1878-tól már csak 1 gör. kel. egyházközség van Baján, s annak templomában (Szt. Miklós nagytemplom) miséznek.

1906-ban a (magyar) tanfelügyelő jelenti, hogy a bajai gör. kel. egyházi elemi iskolának nincs létjogosultsága, mert csak 16 tanulója van, és a tanító nem beszél magyarul(?). Ennek ellenére az iskola 1921-ig fennállt. 1909-től az elemi iskolákat (kivéve az egyházközségeket) átveszi a kincstár. Ekkor Baján a következő iskolák voltak: a belvárosi, a szállás-városi (alvégi), a józsefvárosi (felvégi) és a szentjánosi elemi iskolák, a tanítóképző intézet gyakortló elemi iskolája, valamint a református, evangélikus, izraelita és gör. kel. szerb egyházaknak 1-1 elemi iskolája.

A gör. kel. szerb tanítóinak (és kántornak) a "szolgálati lakása" az akkori Bárány (később Haynald, majd Tánács) utca és a Miklós utca sarkán, a nagytemplomuk mellett volt. Közös udvara volt a szerb elemi iskolával, amely a Miklós utca és az akkori Iskola utca sarkán áll. (Mindkettő az 1950-es években "államosítva lett", a tanítói házban lakók, az iskolában, napköztiotthon van.) Az iskolában két tanterem és igazgatótanítói szoba van.

1919. nov. 14-től 1921. aug. 18-ig a Pécs-Baranya-Baja háromszög szerb megszállás alatt volt. A szerb egyházközségi elemi iskolában kívül, a többi iskolákban 1919-1921 tavasza között szerb "órákat" hallgattak a tanulók, heti 2-3 órában. Óraadó tanár volt Grigorijevity

Milutin plébános is. A szerb elemi iskolában 1921. jún. 27-én adták ki az utolsó (kézzel írott) bizonyítványokat az ott tanuló diákoknak. Egy a szerző birtokában van. E bizonyítvány szerint az iskola igazgatója az alsóvárosi (bunyevác) iskola igazgatója, Treszkity Benó (Beno Trskity), önálló tanítónője Andrejevity Hajnalka (Zorka Andrejevity) volt. A szerb hadsereg és közigazgatás elvonulásával Grigorjevics Milutin vezetésével sok szerb család, Treszkity Benó és Keszeity Ferenc alsóvárosi (bunyevác) tanítók vezetésével pedig sok bunyevác hagyta el a várost. A szerbpravoszlav egyházközségi iskola is megszűnt létezni, csak hittanulás folyt a mindenkor herceg-szántói pópá oktatásával (Tomity Lavrentije, dr. Beslity István, Gorjanac Joza, Gábity Lyubinkó) az 1950-es évek közepéig. Bakity Dragica — egykori hittanos — elbeszélése szerint az 1940-es években 14-17 "hittanos" volt.

1942-1944 között a Bajai Tanítóképzőben fakultatíve tanulhattak a tanítójelölt magyar és bunyevác diákok szerbet, heti 2-3 órában, szerb elemi iskolai tankönyvek felhasználásával.

Jelenleg az állami "II. Rákóczi Ferenc" 8 osztályos általános iskolában történik horvát-szerb nyelvű oktatás, az arra kijelölt osztályokban.

Dr. Lovas György

Régi mesterségek

A mézeskalácsos

Készítményeik nem egyszerű táplálék vagy csemege, de szerepet játszanak a vallási életben és a szerelemben is. Vásárokban, búcsúban a legény mézeskalács-szívet vásárolt és ajándékozott szerelmének, aki azt sokszor kitette az ablakba. A gyerekeknek inkább az apróbb süteményekből adtak. A mézeskalácsosok készítették vizszból a templomi gyertyákat. A céhek a vétkes mestert, legényt sokszor arra ítélték, hogy bizonyos mennyiségű gyertyát vagy viaszt vásároljon a templom számára. Az ún. offerek ugyancsak a mézeskalácsosok készítményei voltak.

Ezek viaszból öntött állatfigurák, házak, vagy emberi testrészek kicsinyített másai voltak. Búcsúban árusították, és akinek valamely szerve beteg volt, vagy állatért, házjáért aggódott, a megfelelő formát megvette, és az oltárnál elégette.

A mesterség német földről került hozzánk, s ez érződik a szerszámok elnevezésén, de szépen beépült a magyar szokásrendbe, hagyományokba. A téstárat mézből, cukorszirupból, lisztből és megfelelő fűszerekből gyúrták törőpadon, a "brehpandin". Régente keményfa deszkába vésett negatív formába nyomkodták, kiültötték — ezért hívják a formát ütőfának — és kiültötték. Az ütőfákat ügyes faragók, de néha jőnévű ötvösök is

készítették. Ábrázolhatnak szívet, híres embereket, Kossuthot a neves betyárkig, pályásbabát, kardot, huszárt, lovat, stb. A kiült bábokat még színes cukorsziruppal is díszítették. A bábütőfával a munka lassú volt, hisz a megfelelő keménységű téstábot minden egyes darabot külön-külön kellett kiültetni.

A munka meggyorsítására kitalálták, hogy az egyéb süteményeknél egyébként is használt szaggatók mintájára bábogból készítették "kiszúrt", mely a kívánt minta körvonalait adta meg, s ezzel akár 4-5 — egymásra fektetett téstá — réteget lehetett átvágni. A régi doborművet részben cukorszirup díszítéssel, részben színes papírmintákkal pótolták. Ezeket láthatjuk ma is a mézeskalácsosoknál.

A mézesbábosok árulták a búcsúkon a márcot még a háború előtt. Ez az ütőfától mézből, vízből, fűszerekből készült, jégbe hűtve árulták pár fillérért poharanként.

Mivel a mézet hajdan lépestől vásárolták fel, a viaszt is hasznosították. A gyertya készítésének két módszerét is alkalm

folytatás a 13. oldalon

mázták, az öntés és a húzást. Az előbbihez egy függőleges tengelyen forgó kereket használtak, melynek kerülete tele volt szegekkel, erre kötötték a kanócokat, aztán ráöntötték a meleg viaszt. Az végigfolyt, s mire a kerék körbefordult, megdermedt, jöhetett a következő réteg. A vékony gyertyákat úgy húzták, hogy egy dobra csavarták a kanócot, miközben az olvadt viaszon húzták át.

Az offereket fából faragott vagy gipszből öntött mintában készítették. A két darabból álló negatívot összekötötték, a viaszt betöltötték, s ha megmerevedett, szétnyitották a mintát.

A mézesbábosok 80-100 km-es körzetbe jártak búcsúkra, vásárookra. Nagy ládába csomagolták az árut, kocsival zö-

työgtek éjszakákon át, aztán felállították sátraikat. A világ változásával ennek az életmódnak is befellegzett. Évekig nem voltak igazi vásárok ("nincs rá szükség"), búcsút tartani meg pláne veszélyes dolog lett volna. Az idős mesterek felhagytak az iparral, fiatalok nem választották ezt a pályát. Az igények is változtak. Az utóbbi években mint népművészeti tevékenység jelent meg újra (leszámlálva néhány mestert, aki folyamatosan dolgozott), részben idegenforgalmi érdekességeként.

A bajai múzeum őrzi a város több mézeskalácsos műhelyének bábütőfáit, apró szerszámaikat, műhelyberendezéseit és gyertyaöntő eszközeit.

Solymos Ede

Hévíz?

"A reumások Mekkája" névvel illeték, és ha ez így nem is igaz, annyi tény, hogy belföldön és külföldön egyaránt jó híre van. Minden évben rengeteg ember keresi fel gyógyulás, üdülés céljából. Ha a kívánt gyógyulás nem is következik be mindig, már az is nagy dolog, ha a fájdalmak csökkennek.

Keszthelytől mindössze 6 km-re fekszik Hévíz. A falu határában lévő tó Európa legnagyobb természetes melegvízi tava. Több mint 4 hektárnyi felülete, változó mélysége (legmélyebb része 38 méter), kellemes hőfoka lehetővé teszi, hogy minden évszakban betegek és egészségesek, úszni tudók és nem tudók nagy számban keressék fel.

Lawrence ezredes és magyar ellenfelei II. rész

Miután a felkelők elfoglalják Jenbót és Nedzs-et, és ezzel két vörös-tengeri kikötőt nyitnak meg az angol hadiszállítmányok kihajózására, kettéosztják a hadsereget. Feiszl herceg délen marad, hogy összegyűjtse, felfegyverezze és kiképezze a nemzeti haderőt, Lawrence pedig mintegy háromezer emberrel északnak fordul. Vezértársai: Nasszir, és a csaták öreg oroszlánja, Auda abu Tají. A két serif a harcos beduinok bátyja ugyan, de az új stratégia terve Lawrence agyában formálódik, ezért a tényleges parancsnok ő lesz. Szerzett ugyan 23 löveget; ezek óriási durrannak, és ezzel jelentős mértékben járulnak hozzá a felkelők harci szellemének helyreállításához. Az ezredes — előlegezzük meg későbbi rangját — azonban tudja, hogy a nehézkes ágyúk az arab sereget legfőbb erényétől, mozgékonyaságától fosztanak meg, ezért visszahagyja őket Feiszlának. A beduin erégyt egyéni teljesítményében van, bevetni csak kis

Könyvismertetés

Hatholdas rózsakert és az Öreg Ház lakói

Ismét egy könyv Bajáról, mely a terjesztés jóvoltából megint csak a jószerecsének köszönhetően jut el az érdeklődő olvasó kezéhez. Pedig Küllay Lea "Lengve int búcsút a kert..." című könyve (Babits Kiadó, Szekszárd, 1990.) elsősorban a bajaiakat érdekelteti.

"Az irodalomtörténet a Hatholdas rózsakertet önéletrajzi részletnek ítéli. Csak hogy Gruber Franci — ez a tragikomikus figura — nem azonos azzal a fekete szemű, fekete bajszú, az élethez tudatlan, balkezes, éretlen, mindazonáltal zsenidáns okos huszonkét éves gyerekemberrel, aki — mint a népmesék drva legénye — 1905 aranylól ösztön bedlított a bajai Szuperhöz. Pista bácsi nem azonos Miska bácsival és Ilka néni, Irén, Gizi se igaz úgo, amint megöröklöttet. Mindent a zseninek se kell elhinni. Vagy éppen neki nem."

A szerző a babitsi figurákat és történeteket szembesíti a valósággal. Teheti — bár akkor még nem élt —, ismerte a szereplőket. Ott született a Petőfi utcai — omladozó, sok lakásra bontott, ma is álló — házban, Miska bácsi - Szuper Mihály, nyugalmazott huszár százados és Újhelyi Ilona - Ilka néni nagyszülei, s kicsi szőcske lány, aki az érkező Babits Mihályt fogadja, Szuper Ilona, a szerző édesanyja.

Gyermekkori emlékek, két háborút átvészelt fényképek, levelek, családi szájha-

gyomány alapján kelti életre a szereplőket, ismertet meg a város több neves emberével, szembesíti a regényt a valósággal. A hat holdas rózsakert házastól álló, mindentől a telekkönyv szerint alig egy holdas volt. Babits nem volt szerelmes Irénbe, s Irén nem akart férjhez menni. A tanárjelölt úr ősszel érkezett, tavasszal búcsú nélkül távozott, így a rózsavirágzást sem élvezhette. Nem az esküvő elől szökött el, hanem állása szűnt meg a ciszter gimnáziumban, s Ilka néni közbenjárására kapott újabb állást Szegeden.

Szó esik többek közt Kollár Ágostonról is, a könyvkiadóról, és családjáról. Gizi lánya sokat szerepel a könyvben, említést történik Kálmán fiáról (aki később Jelky András után tudt eredménytelenül Hollandiában, s kinek felesége, Molly, évtizedek múlva eredményesen segít levéltári adatok felkutatásában), és a házról, ahol a nyomda és a könyvkereskedés volt, amely ház Gyorsbúféként ismert a bajaiak előtt, s melyet a közelmúltban bontottak le.

Áll még az Öreg Ház (melynek "kapu alatti szobájában" — hol Babits is lakott — három évesen a sorok írója is eltöltött egy telet), s állnak a sírkövek a Rókus és a Kálvária temetőben, de ez a könyv egy kis időre újra élettel töltötte meg őket.

Solymos Ede

Az elmúlt években őszinte aggodalommal figyelte a közvélemény Hévíz sorsát. Két veszély is fenyegette. Először a bányászat avatkozott akarva-akaratlanul a tö életébe. Hogy megfelelő bányászati lehetőséget biztosítsanak, le kellett szállítani a bányák karsztvíz-szintjét. Ez azt eredményezte, hogy a tö vízhozama csökkent, hasonlóan a víz hőmérséklete is. Már-már meghúzták a vészharangot a tö fölött, amikor a józan ész diadalmaskodott, és a bányászatot abbahagyták. Bizonyára — sokan — még ma is vitatják a tett helyességét. Egy azonban tény. Úgy tűnik, Hévíz megmenekült.

A másik súlyos csapás az épület egy részének legése volt. A leégett épületek helyén stílusbán hasonló, szép, korszerű épületeket emeltek.

Érdekesége a víznek, hogy a sok "sorscsapást" legjobban a tavirózsák vészelték át, és szebben, nagyobb felületen tenyésznek, mint valaha.

A víz több ezer éves karsztvíz, mely — első sorban — kéntartalmánál fogva jó

hatással van a reumatikus betegségekre. De ezen felül jó eredményeket értek el a tö iszapjának felhasználásával is. A tö fenekén több méter vastag, tözeges eredetű iszapréteg található. Ebben az iszapban fellelhető szinte a tö összes gyógyhatású anyaga. Épp a sokféle kémiai anyag összehatása miatt — általában — nem ajánlott egy óránál tovább fürödni a tóban. Kisebber gyermekeknek pedig — 12 év alatt — egyáltalán nem ajánlják. Az egy más kérdés, hogy ezeket az ajánlásokat sokan nem fogadják meg.

Több helyen is folyik gyógykezelés, a központi azonban a Gyógyfürdő Kórház. Itt jól felszerelt fizikoterápiás helyiségek állnak a betegek rendelkezésére, jól képzett és lelkiismeretes asszisztensi gárdával egyetemben. A beteg érkezőkor az orvos előírja a kezelési módokat. Nagy kár, hogy ezek elvégzését nem mindig ellenőrzik. Így néha úgy tűnik, hogy a kórházba utaltak nem is annyira betegek, mint inkább idősek. Sok külföldi is lakója a kórháznak, az ő ellátásuk azonban nem

minden tekintetben olyan, mint a magyaroké. Igaz, nem is forinttal fizetnek.

A gyógyellátást illetve a jobbulást segítő elő a gyönyörű környezet, a szépen ápolott park! Ezért hatott — nekem biztosan — a kórház kapuja közelében a "Rizling-Platz", ahol talponálló bor-sör kimerés folyik. Úgy érzem, hogy ha a különféle árusokat az önkormányzat a piacra tereli, talán a borkimérés legelőbb oda lehetett volna terelni. A téren naponta szól a zene, egy időse rokkant úr játszik — szintetizátoron — olyan dallamokat, melyek nem veszik igénybe a dobhártyát! Sokan ülnek körül és hallgatják fiatalabb korunk zenéjét!

Bizonyára minden gyógykezelés fontos, és hatásos is, de úgy tűnik, leginkább a tö. Csak reménykedni tudunk, hogy az elmúlt évek viszontagságai, a még mindig nem teljesen rendezett személyi kérdések után, újabb termékeny gyógyító évtizednek néz Hévíz elébe.

R.A.

egységekben szabad, ahol érvényesül személyes bátorsága és harcos szelleme. Gyors rajtaütésekre, meglepetésszerű támadásra és forgószélként sebes visszavonulásra képezi ki csapatát. A kietlen és látszólag az élet minden feltételétől megfosztott sivatag az igénytelen beduinak jól ismert menedék, a nyomábaszegítő török csapatnak biztos halál. Lawrence nem keresi hadvezérek módjára a döntő összecsapást, hanem egyenesen kerül. Minden akció előtt gondosan mérlegeli, hogyan oldhatná meg a vállalkozást emberáldozat nélkül. "Nekünk az ellenséget egy nagy, ismeretlen sivatag csendes fenyegése alatt kell tartanunk, nem árulva el magunkat, amíg nem kezdünk támadást." — írja taktikája alapelveiről.

Az angol uniformis célszerűtlen a sivatagban, ezért felölti Fejszál ajándékát, a herceg selyem mennyegzői ruháját és arany fejékét. Seregét a legjobb tevésre ülteti és bőségesen vízzel tartálék állatokat is. A sivatag hajója meglehetősen sürge, és izzó nyárban is kibírja itatás nélkül három napig, míg úttalan utakon le nem gyalogolja a kutak közötti 3-400 kilométert. A fémháztott állatok tonnyáira robbanóanyagot és gyújtóberendezést is szállítanak. Az expedíció kettős céllal indul. Egyrészt megtámadják és elpusztítják a gyengébben védett állomásokat, megfosztva vízfelvevő és szelvényhelyűktől a török szerelvényeket. A vasutait több helyen aláknázzák úgy, hogy a robbanás lehetőleg a mozdonyt repítse a levegőbe,

Másrészt az út végcélja Akaba volt, melynek elfoglalásával angol flotta-támaszpontot kívántak létesíteni a Szíria területén indítandó gerillaháborúhoz.

A sivatag csendjét rövidesen robbanások dörgeje veri fel, és a tanulmányos beduin nagy gyönyörűséggel "ültetik a tulipánt"

Lawrence útmutatása szerint. Ennél a fortélyos robbantási módnál a kis erejű töltet csak részlegesen szakítja fel a sínzálat, és a felboltozódó acélhurok eltávolítása több munkát kíván a műszaki csapatoktól, mint a teljesen elpusztított

folytatás a 14. oldalon

folytatás a 13. oldalról

pályaszakaszhelyreállítás. A Hedzsász-vasút teljesítőképessége ijesztően visszaesik, és a törököket az éhezés, löszér-, és üzemanyaghiány fenyegeti.

A szabadságharcosok teljesítményének értékeléséhez tudnunk kell, hogy a vasút módszeres végigpusztítását úgy végzik el két hónap alatt, hogy közben 2500 kilométert portyáznak a pokoli sivatagban. A nomád harcosok becsülik, sőt bálványozzák a törékeny alkatú vezért (a sanyarú sivatagi életmódtól Lawrence 49 kilóra soványodik), aki szívósabb mint a szíj, és keményebb az acélnál. Vérhas gyengíti el és lázrohamek gyöttrik; időnként úgy kell felemelni tevét nyergébe, de kitart rendületlenül. A beduinok tapasztalják, hogy az északra lött, fura kis fanatikus olyan magasabbrendű erkölcsi értékrend szerint cselekszik, amely az ő kemény és kegyetlen világukban ismeretlen. A Nagy Nefud sivatagban történik az eset, mikor rájuk tó a kamzin. A perszöl levegőtől arcborít és ajkuk felhasadozik, és a szélrohamektől sodort homokszemek a repedéseket vérző sebbé mélyítik. Az utolsó kutat három napja hagyták el, tömlőik alján csak pár korty kotyog, és a tapasztalt Auda is aggódik, hogy a szélrohamektől hátráltatva nem érik el időben az életadót vizet. Az emberek kenderőiket arcuk elé vonva, felvakon himbálózni kezdenek: így fordulhat elő, hogy csak délelőtt veszik észre: üres az egyik nyereg. Az állat gázdja, Gázmim, nem maradhatott a reggeli táborhelyen, mert málhája

és fegyvere a nyereghez van szíjazva. A szerencsétlen elcsúszott vagy elaludt a fardartságtól, és lecsúszott a tevérről. Lawrence megálljt parancsolt és végigmustrálta a tájat. A talaj vaskemény, azon nyoma sem marad a karavánnak. De hiába lenne ítműtató csapás, a gyalogos a tevéket ügysem érheti utol. Mi lesz a sorsa a hátramaradottnak? "...Rémület, pánik és fejesztett félelem szagattatja az agyvelőt és a legbátrabb embert is vándorzogó, dagdogó örüllté teszi egy-két óra alatt, azután a nap megöli." A csapatban csak egy nemzetségbeli van Gázmimnak, de tevét lecsúszott, őt visszaküldeni gyilkosság lenne. A többiek az Ageil törzs tagjai, és semmi hajlandóságot nem mutatnak, hogy leromlott állataikkal visszaforduljanak az elmaradottért. Lawrence parancsot adhatna erre, de nem teszi, hanem maga fordul meg. Tevéje, az okos Ghazala, dühösen morog, míg a karavánnal szembefordulva elhaladnak a lassan kigyózó menet mellett, és a beduinok lesumy tekintettel kerülnek gazdájuk pillantását. Gázmim egyébként használatlan, semmi ember volt, akit az ezredes ügyis el akart bocsátani az első adandó alkalommal.

Mivel a sivatagban iránybemetszéssel navigáltak, Lawrence mágnesűjével rekonstruálja a visszautat. Két órai lovaglás után délhatáron imbolygó bokrot pillant meg, mely tántorgó emberré alakul. Utolsó víztartalékát a megtalált Gázmimba tölti, majd tevétjére segíti a folyamatosan jajgató nyomorultat. Ghazala — a pom-

pás állat Feiszál ajándéka — vidáman kocog a kettős teherrel és elhagyott társai után. Hogy Lawrence kockázatos akcióját nem csak az eszes tevé találta okatlannak, az már négy mérföld után kiderül. Auda, aki az ezredes visszafordulásakor egy másik oszlopnál tartózkodott, tudomást szerzett az esetről, és két beduin kíséretében azonnal a keresésére indult. Az öreg harcos dühösen szitkozódva hívja végig Gázmimot, és kifakadása alapján — "Ez a fickó nem éri meg egy tevé árát sem" — aligha méltányolhatta Lawrence gesztusát. Az eset mégis sokkal járulhatott hozzá az angol vezér iránti mérhetetlen bizalom kialakulásához. A sivatag egyszerű gyermekei úgy a szívűket fogadták, mint soha egyetlen európai. Lawrence feje sokat ér — élve 20000, halva 10000 fontot fizetne érte Dzsémál — ennek ellenére teljes biztonságban járkel az arabok között. Pedig a török táborok által kitűzött vérdíj hatalmas összeg (egy tevé harcos havi zsoldja 6 font), és Lawrence testőrei európai mérték szerint bizony világotat akasztófavirágok. Egy hat napos portya során a következő ügyekben kell igazságot tennie: hat fegyveres támadás, négy tevelopás, egy házasságtörés, két lopás, egy válóper, tizenegyet verbosszu, két szemmelverés és egy bosszorkányság. E minden rosszban megmártózott gaffizók kis "Luranszi"-ukhoz mégis töretlenül, halálukig hűségesek maradtak.

(folytatjuk)

dr. Dániel József

Tisztelt Olvasóink!

A Bajai Honpolgár megjelenítése, a lap funkciója, jellegét tekintve nem lehet tömeglap ezzel együtt nem lehet nyereséges.

Egy szűkebb csoporthoz szól, akik a rohanó pénzhajszá közepette is szentelni tudnak néhány percet városunk életének történeteire. Ez az érdeklődő réteg nem jelenthet tömeg és olvasótábor, tehát támogatást jelentő bevételekre van szükségünk.

A megjelenéshez lelkes patrónusok egyes csoportjai időről-időre gazdasági állapotot biztosítottak. Az egyre nehezebbé váló gazdasági helyzetben ezek a csoportok átalakulnak, fogynak és bővülnek lehetőségeiknek megfelelően.

Most a BAJAPRESS KFT vállalta a ki-

adói terhek egy részét és egyben biztosítja az előfizetői rendszer beindítását. Számítunk továbbra is a lelkes lapterjesztőink közreműködésére és a könnyebb megtalálási érdekében a listát közzé is tesszük.

Az előfizetést a BAJAPRESS KFT Petőfi S. u.-i központjában lehet megtenni az alábbi díjtelek mellett

1/2 év 100,- Ft

1 év 180,- Ft

Az előfizetett újságokat a BÁCSKAI KINCSES reklámújság lapkihordói házhoz viszik.

Lapunk a jövőben reklámot is megjelenít, mely a speciális olvasóközönségnek ígér célirányos lehet.

A reklámtarifák megegyeznek a Bácskai Kincses árával. A reklámok felvételét a BAJAPRESS KFT központjában (Baja, Petőfi S. u. 4.) biztosítjuk.

Támogatóinknak, hirdetőinknek előre is

köszönjük lapunk gazdasági alapjainak biztosításához való hozzájárulását.

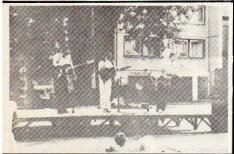
F.S.

ABC üzletek:

Bajaszentistván, Újváros
Mártonszállási út, Szabadság út
Bokodi út, Monostori út
Kölcsy F. u., Béke tér
Siska F. u.

Dunatáj áruház
Bácska áruház
Kőbányai sörmintabolt (Kodály u.)
SAKI SHOP (Jedlik Á. u.)
Könyvesbolt (Tóth K. tér)
Könyvtár
Mekó József könyvtár (műv.ház)
Antikvárium
Piaci újságíró
Újvárosi iskola porta
MAHHR iroda (Szabadság út)

KÉPEK AZ ÚJVÁROSI UTCABÁLRLÓL

"BUDAPEST A FŐVÁROS SZÍVE"

E nagyzó kijelentés nem figyelmetlen-ég eredménye volt! Egyfajta gondolkodás, nandhatni kultúra termék.

Egy, az EXPO-ról szóló tv. vita műsor-án szereplő Baráth Etele kormánybizos zájából hallottam-láttam ezt a káprázatos zlogent. Ilyen esetben, nem tehet a vidéki tyafi mást, mint el — elátkozsa, ezt a stí-ust, amelyet a médiák is közvetítenek, dafentől...

Mindannyian kerültünk, kerülhattünk ár keserő helyzetbe, mint egyének és nint közösség Nagy Budapesttel szemben.

A központi újraelosztás elmúlni nem karó éveire kell csak gondolnunk — „Bu-apest társadalmi érdek, a megye csoport rdek, vidéki település egyéni érdek...”

Pedig hát kikből áll Budapest nagyrészt? Vajon nem és elsősorban bevándorlók-ól, deklasszáltakból?

Lakó-és munkahely tekintetében.

Rendre az Egyesül Államok jut eszembe, hol a több tucat enikum keveredése, vagy ppen különállása tette extrémé e nagy

országot. Olyanná, hogy tényleg indokolt szuperlatívuszokban emlegetni az USA-t.

Nos számomra, a főváros képéhez az ál-lamokról alkotott képzetek társulnak.

Természetesen Budapest és vidék reláci-ójában elgondolva. Baráth Etele éppen azt bizonygatta, hogy az EXPO megrendezé-sének költségeit a kincstár csak oly mér-tékben képes segíteni, amennyiben az budapesti beruházás.

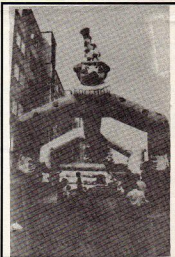
Csoda, ha ilyeneket hallunk?... — mást sem hallunk csak hasonlókat. Mindeneset-re, ebből egyenesen következik az olyan „ultrasovén” kijelentés — még ha nyelv-botlás is — „Budapest a főváros szíve”.

Ez a konklúzió nagyon fájdalmas volt ránk nézve! Lehetett volna könyörületse-bb, mondjuk így: „Budapest a vidék szíve...”

Igazi eredmény viszont az lehet, ha va-laki — felelős perszóna — végre kijelen-ti: „Budapest visszatért az országhoz!” Ezt különösen a Világkiállítás idején lenne ér-deemes szem előtt tartani!

Ha a házhöz vendég jön, nemcsak a tisz-taszobát, hanem a tyúkszaros hátsódudvart is illik Neki megmutatni!

Lehet, hogy arra igazán kíváncsi!...

KÖSZÖNET

Az Ortutay Gyula Általános Művelődési Központ Balatonberényben táborozó tanu-lói ezúton mondanak köszönetet a fel-ajánlott finom gyümölcsökért a GARDEN Termelő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. vezetőinek, dolgozóinak.

Brachinger Tamás

KINCSEINK A GYERMEK

Napjaink demokráciájának, társadalmunk alkalmazkodó képességének legnagyobb próbája a gazdasági válság. A gazdasági demokráciának az esélyegyenlőség értelmében vége, a szabadságjogok egyre nagyobb tömegek részére a megélhetéshez való jog érvényesítési lehetőségét jelentik.

Városunkban is — a hatékony szociálpolitika ellenére — számos család küzd megélhetési problémákkal. Az elszegényedés szélesedik és mélyül. Az otthon légköre feszült. Egyes gyerekek most még csak érzik, hogy nekik miért nem jut az, ami a szerencsésebbjüknak.

Nyakában kulcs himbálozik, kényszerből idő előtt rászakadt az önállóság jelképe. Először furcsa neki, de lassan megszokja, hogy szüleit egész nap nem látja, majd csak késő délután vagy este találkozhatnak. Igaz, akkor már anyu, apu is fáradt, ingerült, nem tudnak figyelni. Apu átkozódik, mert nincs anyag, holnap lehet hogy nem lesz munka sem; anyu panaszkodik, hogy vérszesen fogy a konyhapénz, meg cipő is kellene a gyerekeknek, csak tudná miből vegyen. Napközben pedig izgulhatna, aggodhatna, hogy mi van a gyerekekkel, mit csinálhatnak a nyári szünet idején.

Ezt a gondot segítette enyhíteni a Városi Napközi tábort, melynek az Ortutay Gyula Általános Művelődési Központ adott otthont, vállalva a tervezést, szervezést, feltételek biztosítását, működését. A foglalkoztatáshoz a nevelők munkadíját és dologi kiadások fedezetét a Városi Önkormányzat adta. Több év óta húzódozó probléma oldódott meg ezzel.

A tábor immár két éve működik napi 25–60 bajai gyermek örömeire.

A dologi kiadások 200 e forintjából az idei évben már sikerült otthonosabbá, komfortosabbá tenni a gyerekek körülményeit, pihenésükhez és foglalkoztatásukhoz

szükséges feltételeket.

Szivacsmatracokkal berendezett termekben pihenhettek, vagy nagy teljesítményű ventilátor tette kellemesebbé a néha elviselhetetlen hőséget; sport és más játékszerek keltekek életre gyermekeink által. Őket szerető és irányító, róluk gondoskodó nevelők elfogadható díjazásért végezték e fárasztó, mégis örömteli munkát. E nevelők s a tábor vezetője gondoskodtak a napi programok szervezéséről, melyhez a felmerülő kiadásokat a fent említett keret biztosította.

A programok igen széles választéka tette egyre vonzóbbá a tábort a gyermekek számára. pl.: városnézés Kalocsán; egésznapos kirándulások Dunafürdőre; nyárbarszakai Termál-fürdőbe, uszodai úszás, üzemlátogatás, könyvtári foglalkozások, sport foglalkozások, akadályversenyek, manuális foglalkozások, város- és környezetvédelmi játékos foglalkozások, stb.

Az elfoglaltságok élményt nyújtottak, de az sok esetben ismeretszerzéssel társult.

A szervezést rugalmasság jellemezte, alkalmazkodva az időjáráshoz, tanuló kívánságaihoz.

A nyári táborok közül ezen tábor a legkedvezőbb áron — 46,- Ft/nap — színvonalas és változatos programmal biztosította a szülők számára gyermekeik kellemes szünidejének eltöltését háromszori étkezéssel biztosítva minden nap 7,00 — 16,00 óráig.

Ennek ellenére a város minden táborát idejekorán megismerhette a lakosság a helyi lapok, illetve a Kábel TV jóvoltából, csak a nehezéd életkörülmények közé kerülő családok gyermekei mutatkozhattak be késve a képernyőn. Utólag is sajnáljuk.

A Nyári Városi Napközi táborban lévő gyermekek nevében megköszönöm a Városi Önkormányzatnak, hogy a foglalkoztatás feltételeit anyagilag biztosította.

Megköszönöm az Ortutay Gyula Általános Művelődési Központ vezetőjének, nevelőinek, dolgozóinak, hogy a gyermekek

ekre figyelve biztosították a tábor működési feltételeit, segítettek kollégáim munkáját.

Köszönet illeti azokat a leendő kollégákat, főiskolai hallgatókat, akik a nyári gyakorlatuk során aktívan bizonyították pályaelköltetésüket.

Remélem, a jelenleg elért színvonalat — tartalmasságát,

élmény és ismeret-gazdagságát, baleset mentességét — a jövőben is meg tudjuk tartani, hogy a gyermek tovább gyermek maradjon.

Baja, 1991. augusztus 22.

Süke Amália
mb. igazgatóh.

BAJAI HONPOLGÁR

Független város- és környezetvédő lap
Megjelenik minden hónap első napján

Felélős szerkesztő: GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánáti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dávid József
Kaloosa Béla
Dr. Lóvas György
Nemes Gábor
Dr. Richmowitsky Andor
Dr. Solymos Ede
Schmidt Antal

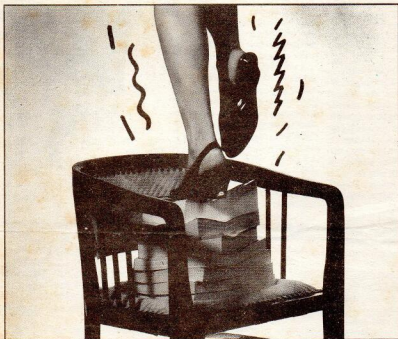
Kiadta az Ortutay ÁMK
és a BAJAPRESS Kft.

Postacím: Baja, Pf.: 25.
Felélős kiadó: Csiba Gyula
Szédés és formaképzés: TÓNUS DTP.
Nyomtatás: BAJAPRESS Kft.

PROVIDENCIA

OSZTRÁK-MAGYAR BIZTOSÍTÓ RT.

BALESETBIZTOSÍTÁS

az egész család számára

PR

22
88
11.28